

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

Антонюк Поліна Євгенівна,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

Добко Степан Володимирович,
завідувач сектору дактилоскопічного обліку
відділу криміналістичних видів досліджень
Тернопільського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

Сорока Ірина Вікторівна,
доцент кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ТАКТИКА ОГЛЯДУ КОМП'ЮТЕРНИХ ДАНИХ

Сьогодні неможливо уявити собі будь-яку сферу суспільних відносин, яка б повноцінно функціонувала без цифрових технологій. Навіть просте спілкування між людьми відбувається за допомогою цифрових засобів зв'язку. Таким чином, результати людської діяльності, в тому числі і протиправної, все частіше залишаються у вигляді цифрових (електронних) слідів. Очевидно, що під час розслідування кримінальних правопорушень виникає необхідність збирання таких слідів, що являють собою фактичні дані, які існують у цифровій (електронній) формі.

Для визначення порядку збирання електронних (цифрових) слідів в кримінальному провадженні законодавець оперує поняттям «комп'ютерні дані». Так, відповідно до ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та *комп'ютерних даних*. Огляд комп'ютерних даних проводиться слідчим, прокурором шляхом відображення у протоколі огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних

засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі). З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів [1, ст. 237].

Комп'ютерні дані – це будь-яке представлення фактів, інформації або концепцій у формі, яка є придатною для обробки у комп'ютерній системі, включаючи програму, яка є придатною для того, щоб спричинити виконання певної функції комп'ютерною системою [2].

Необхідно зазначити, що ми послідовні в своїй позиції стосовно того, що комп'ютерні дані не можуть бути об'єктом огляду як слідчої (розшукової) дії поряд з іншими об'єктами матеріального середовища, як то приміщення, місцевість, речі і документи. Оскільки комп'ютерні дані не існують в матеріальній формі і доступні для сприйняття та пізнання лише через їх відображення. Тому під час дослідження матеріального середовища з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин кримінального правопорушення, на нашу переконливу думку, можна вести мову лише про *збирання* комп'ютерних даних. А пізнання й сприйняття їх змісту (а не змісту інформації, яку вони містять) повинні відбуватися в ході проведення експертизи. Висновок експерта, складений по результатах проведення такої експертизи, міститиме фактичні дані, які відповідно до КПК України, виступатимуть доказами. Таким чином, докази, викладені у висновку експерта, стануть придатними для однакового сприйняття всіма учасниками кримінального провадження [3, с. 36; 4, с. 129].

Але з урахуванням порядку збирання доказів, визначеного в ст. 93 КПК України, органи досудового розслідування повинні діяти в межах чинних кримінальних процесуальних норм, що, власне, гарантуватиме збирання ними належних і допустимих доказів. Тому не буде зайвим усвідомлення, що ефективність досягнення мети огляду комп'ютерних даних в значній мірі забезпечується організаційно-тактичною складовою цієї слідчої (розшукової) дії.

Так, для збирання належних доказів під час огляду комп'ютерних даних, розуміючи їх специфічну природу, необхідно дотримуватися розроблених криміналістичних рекомендацій [4, с. 129-130]:

1. чітко розрізняти самі *комп'ютерні дані* від *комп'ютерної системи* [2, ст. 1]. Тобто розділяти як окремі об'єкти огляду: технічний носій інформації та саму інформацію в цифровій (електронній) формі;

2. під час огляду комп'ютерних даних не обмежуватися лише відображенням у протоколі огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту, а обов'язково *збирати* комп'ютерні дані на технічний носій інформації, виготовляючи таким чином копію комп'ютерних даних. Сам технічний носій інформації долучати до протоколу огляду як обов'язковий додаток, дотримуючись вимог щодо його оформлення, визначених у ст. 105 КПК України;

3. обов'язково залучати до огляду та виготовлення копії комп'ютерних даних спеціаліста. Оскільки відповідно до ст. 99 КПК України, лише копії комп'ютерних даних, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа.

В теорії криміналістики слідча (розшукова) дія розглядається як процесуальний засіб криміналістичної тактики і становить собою послідовність процедур, що утворюють цілісну структурну систему з чотирьох етапів: підготовчого, робочого (безпосередньо проведення), фіксації результатів, оцінки результатів і визначення їх місця в системі зібраних доказів [5, с. 288].

Таким чином, на підготовчому етапі огляду комп'ютерних даних, з урахуванням викладених вище рекомендацій та усвідомлення, що такий огляд може бути проведений, в тому числі й під час огляду місця події (тобто на початковому етапі розслідування), суб'єкту проведення необхідно:

- визначити мету слідчої (розшукової) дії: скласти чітке уявлення про обсяг та джерело комп'ютерних даних, що плануються до огляду,

- підготувати належні технічні носії інформації для виготовлення копії комп'ютерних даних під час їх огляду,

- залучити відповідного спеціаліста для огляду комп'ютерних даних. Хоча законодавець на вказав кваліфікацію фахівця, якого необхідно залучити як спеціаліста для виготовлення копії комп'ютерних даних, вважаємо, що спеціаліст повинен бути фахівцем в галузі комп'ютерних технологій, оскільки необхідно виготовити копію не лише інформації, зафіксованої в електронній формі, що є лише частиною комп'ютерних даних, а і програми, яка є придатною для того, щоб спричинити виконання певної функції комп'ютерною системою [4, с. 130],

- підготувати бланки протоколів огляду комп'ютерної системи та комп'ютерних даних,

- підготувати матеріали для упакування технічних носіїв інформації з копією комп'ютерних даних,

- забезпечити процесуальну спроможність проведення огляду комп'ютерних даних відповідно до актуальної слідчої ситуації,
- провести інструктаж всіх учасників огляду комп'ютерних даних.

Під час робочого етапу суб'єкту проведення огляду комп'ютерних даних необхідно:

- провести огляд комп'ютерної системи,
- виготовити копію комп'ютерних даних, використовуючи допомогу спеціаліста та доручивши йому здійснення технічної допомоги шляхом виконання певних операцій з комп'ютерною системою.

Етап фіксації результатів передбачає від суб'єкта проведення здійснення наступних процедур:

- складання протоколу огляду комп'ютерної системи та додатків до нього (за наявності) відповідно до визначених вимог,
- складання протоколу огляду комп'ютерних даних відповідно до визначених вимог,
- належне оформлення технічного носія інформації з копією комп'ютерних даних та долучення його до протоколу огляду комп'ютерних даних як додатку відповідно до визначених вимог,
- відібрання письмового пояснення спеціаліста, що залучався до огляду, та долучення його до протоколу огляду комп'ютерних даних як додатку відповідно до визначених вимог [6],
- долучення інших додатків до протоколу огляду комп'ютерних даних за наявності (якщо застосовувалась технічна фіксація),
- ознайомлення всіх учасників огляду комп'ютерних даних з протоколами й додатками та врахування зауважень (за наявності).

Оцінка отриманих результатів полягатиме у визначенні виду експертизи, яку необхідно провести з метою отримання тих фактичних даних, які мають значення для встановлення обставин події, що розслідується. Експертизи можуть бути дуже різними і залежатимуть від того, яка саме інформація важлива для розслідування. Це можуть бути інженерно-технічні експертизи; фототехнічна експертиза; лінгвістична експертиза мовлення; експертиза відео-, звукозапису тощо. При цьому важливо визначити вид експертизи, установу, куди буде призначена експертиза, завдання експертизи та необхідність додаткових матеріалів (наприклад, зразків або результатів інших процесуальних дій).

Оскільки, як ми вже зазначали раніше, визначений КПК України порядок збирання фактичних даних, що існують у цифровій

(електронній) формі, – комп’ютерних даних, – є таким, що закладає об’єктивні передумови для збирання неналежних доказів, то запропонований нами підхід до організаційно-тактичної складової огляду комп’ютерних даних та безумовне дотримання криміналістичних рекомендацій під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії гарантуватиме суб’єкту проведення збирання належних і допустимих доказів, що сприятиме ефективності розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Конвенція про кіберзлочинність (Конвенцію ратифіковано із застереженнями і заявами Законом № 2824-IV (2824-15) від 07.09.2005, ВВР, 2006, N 5-6, ст.71). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.
3. Антонюк, П. & Кахнич, К. (2022). Комп’ютерні дані як об’єкт огляду в кримінальному провадженні: проблемні аспекти. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : збірник матеріалів засідання № 3 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 23 вересня 2022 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво». 34 – 37.
4. Антонюк, П., Кахнич, К. & Улещенко, О. (2023). Огляд комп’ютерних даних: криміналістичні рекомендації. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : збірник матеріалів засідання № 6 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 12 жовтня 2023 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво». 128-131.
5. Салтєвський, М. В. (2008). Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор.
6. Антонюк, П. Є., & Пяковський, В. В. (2021). Письмове пояснення спеціаліста в системі процесуальних джерел доказів на досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень. *Криміналістика і судова експертиза*, 332-341.